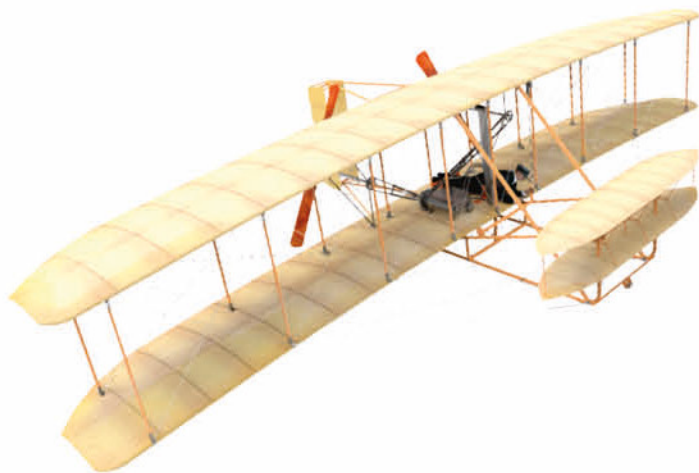
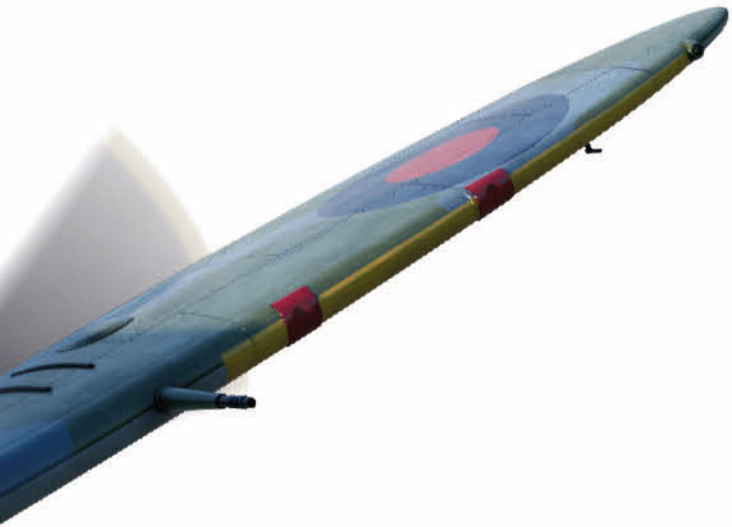

A TUDÁS ENCIKLOPÉDIÁJA TÖRTÉNELEM

A TUDÁS ENCIKLOPÉDIÁJA

TÖRTÉNELEM

hvg könyvek
junior

A fordítás alapja: *Knowledge Encyclopedia: History!*
First published in Great Britain in 2019 by
Dorling Kindersley Limited, London

Copyright © Dorling Kindersley Limited, 2019
A Penguin Random House Company

Fordította © Gondos László, 2022
Szerkesztette: Gáspár Katalin

Szaknyelvi lektor: Subicz Róbert

HVG Könyvek, Budapest, 2022
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Szűcs Adrienn

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-565-207-5

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos
reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy
eszközzel – elektronikus, fényképeseti úton vagy más módon – a kiadó
engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Tekeres Tímea

Nyomás: TBB, Szlovákia

For the curious

www.dk.com

TARTALOM

AZ ÓKORI VILÁG

Idővonal – Az ókori világ	8
Előemberek	10
A világ meghódítása	12
Korai emberek	14
Az első földművesek	16
Ősi megalitok	18
Mezopotámia	20
Az ókori Egyiptom	22
Az egyiptomi vallás	24
Egyiptomi hétköznapiak	26
Az ókori görögök	28
Az ókori görög kultúra	30
A föníciaiak	32
Sztyeppei népek	34
A kelták	36
A Perzsa Birodalom	38
A hellenisztikus világ	40
Az ókori India	42
Kína első császára	44
A Han Kína	46
Az ókori Róma	48
A római hadsereg	50
Római hétköznapiak	52
Germán népek	54

A KÖZÉPKOR VILÁGA

Idővonal – A középkor világa	58
A egyház hatalma	60
A Bizánci Birodalom	62
A középkori Japán	64
Az iszlám világ születése	66
A vikingek	68
A középkori Európa	70
Délkelet-ázsiai birodalmak	72
Észak-amerikai kultúrák	74
Kína aranykora	76
A keresztes hadjáratok	78
A szubszaharai királyságok	80
Polinéz terjeszkedés	82
A Mongol Birodalom	84
Az ősi Amerika	86
A Ming-kori Kína	88

A FORRADALMAK KORA

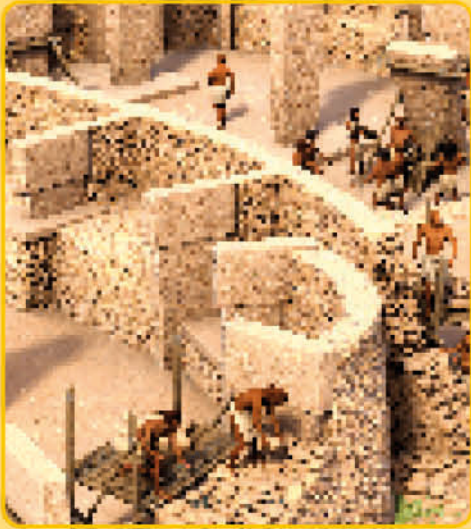
Idővonal – A forradalmak kora	126
A hétéves háború	128
Az ipari forradalom	130
Amerikai függetlenség	132
Az Amerikai Egyesült Államok terjeszkedése	134
Ausztrália és Óceánia gyarmatosítása	136
A francia forradalom	138
A napóleoni háborúk	140
Latin-Amerika felszabadítása	142
A nemzetek felemelkedése	144
Orvosi vívmányok	146
Az amerikai polgárháború	148
Élet a vadnyugaton	150
Az autómobil	152
Bevándorlás Amerikába	154
A birodalmak kora	156
Az első repülőgépek	158

A FELFEDEZÉSEK KORA

Idővonal – A felfedezések kora	92
A reneszánsz	94
Csoszon	96
Az Oszmán Birodalom	98
A nyomtatás forradalma	100
A korai Oroszország	102
Felfedezőutak	104
Amerika meghódítása	106
A reformáció	108
A Mogul Birodalom	110
A tudományos forradalom	112
A gyarmati Amerika	114
Hollandia aranykora	116
Az Edo-kori Japán	118
Az atlanti rabszolgakereskedelem	120
Abszolutista monarchiák	122

A MODERN VILÁG

Idővonal – A modern világ	162
Az I. világháború	164
A nyugati front	166
Az orosz forradalom	168
Fellendülés és összeomlás Amerikában	170
A diktátorok kora	172
A mozi aranykora	174
A II. világháború kitörése	176
A holokauszt	178
A II. világháború Afrikában	180
A II. világháború globálissá válása	182
Dekolonizáció	184
A hidegháború	186
A vietnámi háború	188
A polgári jogi mozgalmak	190
Az 1960-as évek	192
A közel-keleti konfliktus	194
Afrika a gyarmatosítás után	196
Modern Ázsia	198
Egy zöldebb jövő	200
Fogalomtár	202
Név- és tárgymutató	204
Köszönetnyilvánítás	208

AZ ÓKORI VILÁG

Az emberi faj Afrikában jelent meg először, közel 300 ezer évvel ezelőtt, és nagyjából 100 ezer évvel később kezdett el terjeszkedni az egész világon. Kr. e. 9000 körül egyes embercsoportok földművelésbe fogtak, majd megjelentek az első városok. Végül nagy civilizációk alakultak ki a világ különböző pontjain. A legrégebbiek a Közel-Keleten és Egyiptomban, később Európában, Indiában és Kínában.

Kr. e. 268–232: Nagy Asóka

Asóka kiterjeszti a Maurja Birodalom uralmát Indiában, és elrendeli számos buddhista emlékmű felépítését.

ASÓKA-OSZLOPFŐ A SZARNATI KOLOSTORBAN

Kr. e. 221–210: Csin Si Huang-ti

Csin királya elsőként egyesíti a kínai államokat, majd felveszi a Csin Si Huang-ti (Csin első császára) címet. Több ezer élethű katonaszobor társaságában temetik el, amit ma agyaghadzsereggént ismerünk.

KÍNAI TALICSKA

Kr. e. 206 – Kr. u. 220: Han-dinasztia

A Han-dinasztia több mint 400 évig uralkodik Kínában. A kínaiak ebben az időszakban találják fel a papírt, a talicskát és a mágneses iránytűt.

Kr. e. 336–323: Nagy Sándor birodalma

A makedón Nagy Sándor egyesíti a görög területeket, majd meghódítja a Perzsa Birodalmat és megszállja Indiát. Kr. e. 323-ban bekövetkezett halálakor a birodalma összeomlik.

NAGY SÁNDOR

Kr. e. 450–100 körül: La Tène-kultúra

A kelta civilizáció csúcspontját jelentő La Tène-kultúra a svájci La Tène-ben található régészeti lelőhelyről kapta a nevét. Kifinomult bronz- és aranyművességéről ismert.

A BATTERSEAI BRONZPAJZS

Idővonal – Az ókori világ

Az első emberek kis csoportokban éltek, és egyik helyről a másikra vándoroltak új táplálékforrások reményében. A mezőgazdaság fejlődésével egyre több csoport telepedett le a termékeny területeken, nagyobb közösségekben.

Az első városok Mezopotámiában (a mai Irak területén) és a Nílus mentén, Egyiptomban épültek fel, több mint 5000 évvel ezelőtt. A görög, föníciai és római kultúrák évszázadokkal később alakultak ki a Földközi-tenger partvidékén. Az ázsiai civilizációk a Perzsa-öböl mentén és az Indus folyó vidékén (a mai Pakisztán területén) és Kínában, a Jangce mentén jöttek létre. Habár az ókori városok kereskedtek is egymással, a földért és az erőforrásokért folytatott versengés háborúkhöz és az első birodalmak létrejöttéhez vezetett.

II. RAMSZESZ
TEMPLOMÁNAK
SZOBRAI ABU
SZIMBELBEN

Kr. e. 1550–1069 körül: Az Újbirodalom

Az egyiptomi Újbirodalom fáraóit a Királyok völgyében található rejtett sírokba temetik el. II. Ramszesz 66 éven át uralkodik Egyiptom felett, és számos őt ábrázoló szobrot emeltet.

Kr. e. 2055–1710: A Középbirodalom

Egyiptom az átmeneti kort követően a Középbirodalom fáraói alatt egyesül újra. Mindaz, amit az egyiptomi hétköznapiakról tudunk, nagyrészt e korszak művészetének köszönhető.

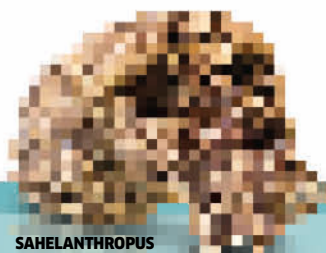
KÖZÉPBIRODALMI
SÍRFORMA

SAHELANTHROPUS
TCHADENSIS

7-6 millió évvel ezelőtt:***Sahelanthropus tchadensis***

A legelső felegyenesedett emberős, a *Sahelanthropus tchadensis* legalább annyi időt töltött még a fákon, mint a földön.

HOMO ERECTUS

1,89 millió évvel ezelőtt:***Homo erectus***

A *Homo erectus* – az első emberős, amelynek testfelépítése és végtaghossza hasonlít a mai emberéhez – megtanulja uralni a tüzet, és kőszerszöveget készít.

200 000 és 18 400 évvel ezelőtt:**Az emberiség benépesíti földet**

A mai értelemben vett ember útnak indul Kelet-Afrikából, s végül minden kontinensen megjelenik, az Antarktison kívül.

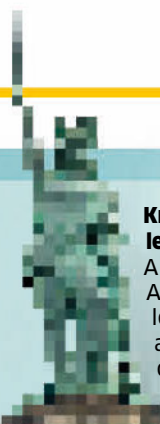
MAMUTVADÁSZAT
ÉSZAK-AMERIKÁBAN

AUGUSTUS CSÁSZÁR

Kr. e. 27: A Római Birodalom

Augustus lesz az első római császár. A Római Birodalom Kr. e. 117-ben éri el a legnagyobb kiterjedését, amikor a mai Spanyolországtól és Britanniától a mai Szíriáig és a Vörös-tengerig ér.

ARMINIUS

Kr. u. 9: A germán törzsek legyőzik Rómát

A germán törzsek szövetsége Arminius vezetésével legyőzi a római seregeket a teutoburgi erdőben vívott csatában.

ROMULUS AUGUSTULUS

Kr. u. 476: A Nyugatrómai Birodalom bukása

Kr. u. 228-ban nyugati és keleti részre osztják fel a Római Birodalmat. Kr. u. 476-ban egy germán király megdönti az utolsó nyugatrómai császárt, Romulus Augustulus hatalmát.

Kr. e. 492-479:**A görög-perzsa háborúk**

I. Dareiosz perzsa király, majd fia, Xerxész megtámadja a görögöket. Dareioszt az athéni hadsereg, Xerxészt a görög városállamok győzik le.

PERZSA ÉS GÖRÖG HARCOSOK**Kr. e. 500-336 körül:****Az ókori görögök**

Az ókori görögök nagy előrelépést érnek el a filozófia, a politika, valamint a tudományok területén, és létrehozzák az első színházakat. A klasszikus görög kultúra a Mediterráneum teljes területén elterjed.

RÓMAI KATONA

Kr. e. 1200 körül: A föníciaiak

A tengerjáró föníciai kultúra, amelynek központja a Közel-Keleten a mai Szíria területén volt, irányítása alá vonja a Földközi-tenger térségének kereskedelmét.

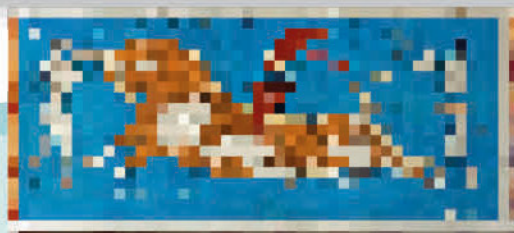
FÖNÍCIAI KERESKEDŐHAJÓ

Kr. e. 559-330:**A Perzsa Birodalom**

A közel-keleti perzsák sok országot meghódítanak, birodalmuk Egyiptomtól Északnyugat-Indiáig terjed. A perzsák engedik, hogy a meghódított népek megőrizzék vallásukat és szokásaikat.

Kr. e. 510 körül:**A Római Köztársaság**

A rómaiak megdöntik a királyságot és létrehozzák a Köztársaságot. Az irányítás választott tisztségviselők és a senatus nevű nemesi tanács kezébe kerül. Róma a köztársaság idején válik földközi-tengeri nagyhatalommá.

BIKAUGRATÁST ÁBRÁZOLÓ FESTMÉNY KNÓSSZOSZBÓL

Kr. e. 2900-1450: A minószi civilizáció

A minósziak első európai civilizációként a Kréta szigetén található Knósszoszhoz hasonló palotákat építenek, és kereskedelmi központokat hoznak létre szerte a Mediterráneumban.

Kr. e. 2500 körül: Az Indus-völgy és Mezopotámia kereskedelme

Az ókori Indiában az Indus-völgyi civilizáció kereskedelmi útvonalakat épít ki más kultúrákkal, például a sumerokkal Mezopotámiában.

INDUS-VÖLGYI BIKASZOBOR

HAFRÉ

Kr. e. 2686-2181: Az Óbirodalom

Az Óbirodalom idején az ókori egyiptomiak piramissírokat és más emlékműveket emelnek a fáraóknak (az ókori Egyiptom uralkodói). A három legnagyobb piramis Hufu, Hafré és Menkauré síremléke.

ÉKÍRÁSOS TÁBLA

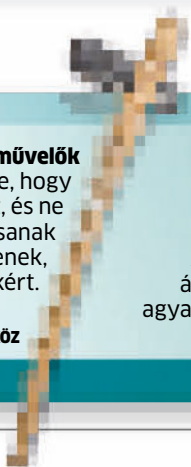
Kr. e. 9000 körül: Az első földművelők

Az emberek azért telepednek le, hogy maguk termeljék meg az élelmet, és ne vadászattal és gyűjtögetéssel jussanak hozzá. Ehető növényeket termesztnek, és állatokat háziasítanak a húsváért.

KORAI FÖLDMŰVES ESZKÖZ

Kr. e. 3300-3100 körül: Az első mezopotámiai városok

A közel-keleti Mezopotámiában létrejönnek az első városok. A mezopotámiaiak bevezetik az államhatalmat, a vallást és azt az agyagtáblára véselt írásformát, amit ma ékírásnak nevezünk.

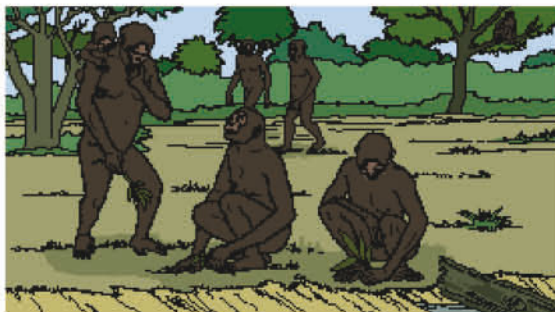

SAHELANTHROPUS TCHADENSIS

Földrész: Afrika

Időszak: 7–6 millió évvel ezelőtt

Az első felegyenesedett főemlős a nyugat-afrikai tavas, erdős, füves területen élő *Sahelanthropus tchadensis* volt. Bár képes volt felegyenesedve járni, még ugyanannyi időt töltött a fákon, mint a földön.

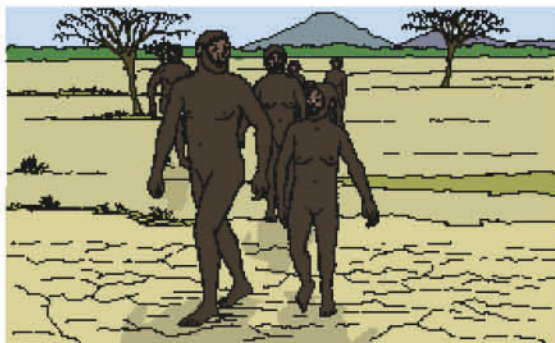

AUSTRALOPITHECUS AFARENSIS

Földrész: Afrika

Időszak: 3,85–2,95 millió évvel ezelőtt

A *Sahelanthropus*-hoz hasonlóan az *Australopithecus afarensis* is képes volt fára mászni, de már alkalmazkodott a kelet-afrikai szavannán való élethez. Egyenesebb tartása révén gyorsabban tudott futni, és észrevette a nyílt területen közeledő ragadozókat.

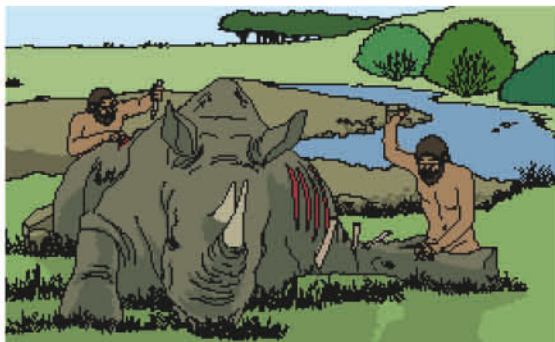

HOMO HABILIS

Földrész: Afrika

Időszak: 2,4–1,4 millió évvel ezelőtt

A *Homo habilis* (ügyes ember) agya 50%-kal nagyobb volt, mint az *Australopithecus*-é. Egyszerű kőeszközeik életét úgy alakították ki, hogy folyami kavicsokat ütögettek más kövekhez.

Előemberek

A mai ember az egyetlen ma is létező főemlős, amely felegyenesedve jár. Az első emberfélék körülbelül 7 millió évvel ezelőtt jelentek meg Afrikában.

Az emberfélék más utat jártak be, mint a többi főemlős, amelyekből később az ember legközelebbi rokonai, a csimpánzok is kifejlődtek. Számos emberféle létezett, de ezek nem mindegyike volt a mai ember elődje. Az évmilliók során két lábra álltak, megnőtt az agytérfogatuk, eszközöket kezdtek használni és megtanulták uralni a tüzet. Megszerzett tudásukat, sok egyéb mellett, a mai ember is örökölte.

Felegyenesedett testtartás

A mai emberhez hasonlóan a *Homo erectus* is felegyenesedve járt.

Hosszú lábak

A *Homo erectus* hosszú lábainak köszönhetően el tudott menekülni a ragadozók elől.

Szemek

Feltehetően a *Homo erectus*-nál jelent meg a szemfehérje, ami javíthatott a látásán.

Sült hús

A *Homo erectus* húst is evett, amit feltehetően meg is süttött. Nagyobb test és agytérfogat jellemezte.

Jobb hőszabályozás

A kevesebb szőrzettel és nagyobb verejtékmirigyekkel rendelkező *Homo erectus* hőszabályozása jobb volt, mint a korai emberféléké.

Tűz

A tűz meleget és fényt adott, sőt biztonságot nyújtott a ragadozókkal szemben.

HOMO ERECTUS

Földrész: Afrika, Ázsia

Időszak: 1,89 millió–143 ezer évvel ezelőtt

A *Homo erectus* (felegyenesedett ember) volt az első előember, amelynek testfelépítése és végtagmérete hasonlított a mai emberéhez. Megtanulta uralni a tüzet, és egy ék alakú kőszekőzt, szakócsát készített.

Gyermek

A *Homo erectus*-nak rövid volt a gyermekkora: 12 évesen már elérte a serdülőkort.

Ásószekők

A *Homo erectus* valószínűleg botokkal ásta ki az ehető gyökereket és gumókat.

Erős állkapocs

A *Homo erectus*-t erős rágóizmai segítették az étel megrágásában.

Készítők

A *Homo erectus* szakócsával nyúzta le az állatok bőrét.

Szobrok

A tudósok felfedezték, hogy a *Homo erectus* kőszobrokat faragott.

HOMO HEIDELBERGENSIS

Földrész: Európa, Afrika

Időszak: 700 ezer–200 ezer évvel ezelőtt

A *Homo heidelbergensis* a németországi Heidelbergről kapta a nevét, ahol 1908-ban bukkantak az első maradványaira. Lándzsával vadászott nagyobb állatokra, például elefántra. Az első emberféle, amely alkalmazkodott a hidegebb éghajlathoz, és menedéket épített.

HOMO NEANDERTHALENSIS

Földrész: Európa, Ázsia

Időszak: 400 ezer – 40 ezer évvel ezelőtt

A Neander-völgyi ember, a mai ember legközelebbi rokona a németországi Neander-völgyről kapta a nevét, ahol 1856-ban felfedezték a kőületeit. Szerszámokat készítettek, állatbőröket viseltek, barlangrajzokat festettek és eltemették a halottaikat.

HOMO SAPIENS

Földrész: világszerte

Időszak: 300 ezer évvel ezelőttől napjainkig

Fajunk, a *Homo sapiens* (értelmes ember) a legsokoldalúbb emberféle. Afrikából származunk, ám végül az egész világon elterjedtünk, és felváltottuk a többi emberfélét. Megalkottuk a beszédet és az írást, ami lehetővé tette számunkra, hogy nagy csoportokban végezzünk közös munkát.

Neander-völgy

A Neander-völgyi és a mai emberek egy időben éltek Európában, de általában távolságot tartottak egymástól.

Közei rokonok

A gyenyiszovai embert 2008-ban fedezték fel, amikor rábukkantak egy nő ujjcsontjára a szibériai Gyenyiszova-barlangban. A gyenyiszovai ember Kelet-Ázsiában élt.

A legkorábbi emberek

A tudósok a legkorábbi emberi maradványokat a marokkói Dzsebel Irhud-hegy barlangjában fedezték fel. A 300 ezer éves koponya nagyban hasonlít a mai emberéhez, de primitív, hátul kissé megnyúlt agykoponyával rendelkezik.

A világ felfedezése

A korai emberek először a Közel-Keleten, majd Ázsiában és Ausztráliában terjedtek el. Később északon, a hidegebb éghajlatú Európában és Ázsiában is megjelentek. Az utolsó jégkorszak idején az alacsonyabb tengerszint miatt szárazföldi híd jött létre Ázsia és Észak-Amerika között. Az első emberek ezen jutottak át Amerikába.

Floresi ember

A *Homo floresiensis* egy apró emberféle. Flores szigetén élt 100 ezer és 60 ezer évvel ezelőtt.

Változatlan közösségek

Világszerte ma is számos olyan kultúra és népcsoport él, amelyek vadászó-gyűjtögető életmódot folytatnak. Ez az életforma csak kis létszámú, általában nagycsaládokból felépülő csoportokat képes eltartani.

Dél-afrikai szanok (busmanok)

A vadászó-gyűjtögető szan törzsek nagyjából 20 ezer éve élnek a Kalahári-sivatagban.

Ausztrál őslakosok

A korai emberek áthajóztak az Indonéziától Új-Guineától és Ausztráliától elválasztó 90 km széles tengerszoroson, hogy őskori óriáskengurukra és nagy testű, röpképtelen madarakra vadásszanak.

Vadászat

A korai emberek valószínűleg állatsordákat követve keltek át az Ázsia és Észak-Amerika közötti földhídon.

A világ meghódítása

Az első emberek 300 ezer évvel ezelőtt jelentek meg Afrikában. Amikor 100 ezer évvel később a korábban átjárhatatlan Szahara éghajlata egy rövid időre csapadékosabbá vált, más helyeket is elkezdtek felfedezni.

Amikor az emberek megkezdték az Afrikából való vándorlást, még számos emberfélének nevezett faj élt a Földön. A legerterjedtebbek Európában a Neander-völgyi emberek, Ázsiában a gyenyiszovai emberek voltak. Őseink kivétel nélkül vadászó-gyűjtögető életmódot folytattak. Egyik helyről a másikra vándoroltak, miközben új élelemforrásokat kerestek. Életmódjukból fakadóan nagyszerű vándorok voltak. Vándorló- és alkalmazkodóképességük vált a túlélésük zálogává, ugyanis a többi emberféle nagyjából 40 ezer éve kihalt. A korai emberek generációkon keresztül vándoroltak, mígnem 15 ezer évvel ezelőtt az összes földrészre eljutottak (az Antarktisz kivételével).

Jelmagyarázat

- ➔ 194-88 ezer évvel ezelőtt
- ➔ 120-45 ezer évvel ezelőtt
- ➔ 80-40 ezer évvel ezelőtt
- ➔ 50-25 ezer évvel ezelőtt
- ➔ 18-15 ezer évvel ezelőtt
- Tengersizint alatti területek
- 📌 Korai embermaradványok lelőhelyei

Kevert népségek

A tudósok tanulmányozták és összehasonlították a mai ember DNS-ét más emberfélék maradványaiból kivont DNS-ekkel. Rájöttek, hogy sok közös génünk van. Amikor a korai emberek elhagyták Afrikát, és kapcsolatba kerültek más emberfélékkel, kereszteződtek egymással. A mai ember ezeknek a keresztezéseknek az eredménye.

NEANDER-VÖLGYI

EMBER

Eszközhhasználát

Az amerikai kontinens első lakói a Clovis-kultúra képviselői voltak. Szerszámokat és jellegzetes lándzsahegyeket készítettek.

